

IQLIM O'ZGARISHI: SABABLARI, OQIBATLARI VA YECHIM YO'LLARI

Uktamov Urayimjon Shavkatjon o'g'li*Geografiya fanlari falsafa doktori (PHD)***Sirojiddinov Muhammadsodiq Rivojiddin o'g'li****Abdusalomov Jahongir Olimjon o'g'li***Andijon davlat pedagogika instituti talabalari*

Anotatsiya: *Iqlim o'zgarishi — bu insoniyat uchun jiddiy global muammo bo'lib, uning sabablari va oqibatlari tabiat va jamiyatga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Asosiy sabablar orasida issiqxona gazlarining ortishi, o'rmonlarning kesilishi va tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish mavjud. Iqlim o'zgarishi natijasida muzliklarning erishi, dengiz sathining ko'tarilishi, qurg'oqchilik va tabiiy ofatlar ko'paymoqda, bu esa iqtisodiyot, qishloq xo'jaligi va salomatlikka salbiy ta'sir qiladi.*

Kalit so'zlar: *Iqlim o'zgarishi, global isish, issiqxona gazlari, karbonat angidrid (CO_2), metan (CH_4), azot oksidi (N_2O), muzliklarning erishi, dengiz sathining ko'tarilishi, tabiiy ofatlar, qurg'oqchilik, o'rmonlarning kesilishi, energiyani tejash, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, shamol energiyasi, quyosh energiyasi, gidroenergetika, ekologik texnologiyalar, tabiatni himoya qilish, barqaror rivojlanish, xalqaro kelishuvlar (parij kelishuvi), ijtimoiy barqarorlik, suv resurslari, migratsiya jarayonlari, tayyorlovchi ta'sirlar, yuqori harorat.*

Abstract: *Climate change is a serious global problem for humanity, its causes and consequences have a great impact on nature and society. The main causes include the increase of greenhouse gases, deforestation and overexploitation of natural resources. As a result of climate change, melting glaciers, rising sea levels, droughts and natural disasters are increasing, which negatively affects the economy, agriculture and health.*

Key words: *Climate change, global warming, greenhouse gases, carbon dioxide (CO_2), methane (CH_4), nitrogen oxide (N_2O), melting of glaciers, sea level rise, natural disasters, drought, deforestation, energy conservation, renewable energy sources, wind energy, solar energy, hydropower, ecological technologies, nature protection, sustainable development, international agreements (Paris agreement), social stability, water resources, migration processes, preparatory effects, high temperature.*

Аннотация: *Изменение климата является серьезной глобальной проблемой для человечества, его причины и последствия оказывают огромное влияние на природу и общество. К основным причинам относятся увеличение выбросов парниковых газов, вырубка лесов и чрезмерная эксплуатация природных ресурсов. В результате изменения климата тают ледники, повышение уровня моря, засухи и стихийные бедствия, что негативно влияет на экономику, сельское хозяйство и здравоохранение.*

Ключевые слова: *Изменение климата, глобальное потепление, парниковые газы, углекислый газ (CO_2), метан (CH_4), оксид азота (N_2O), таяние ледников, повышение уровня моря, стихийные бедствия, засуха, вырубка лесов,*

энергосбережение, возобновляемые источники энергии, энергия ветра, солнечная энергия, гидроэнергетика, экологические технологии, охрана природы, устойчивое развитие, международные соглашения (Парижское соглашение), социальная стабильность, водные ресурсы, миграционные процессы, подготовительные эффекты, высокая температура.

KIRISH

Bugungi kunda iqlim o'zgarishi insoniyat oldida turgan eng dolzarb va murakkab global muammolardan biri hisoblanadi. So'nggi o'n yilliklarda Yer sharida havo haroratining oshishi, muzliklarning erishi, dengiz sathining ko'tarilishi, qurg'oqchilik va tabiiy ofatlarning ko'payishi kabi jarayonlar kuzatilmoqda.

Bu holatlar nafaqat tabiatga, balki inson salomatligi, iqtisodiyot, qishloq xo'jaligi va ijtimoiy barqarorlikka ham jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shuning uchun iqlim o'zgarishini o'rganish, uning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda samarali choralar ishlab chiqish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Asosiy qism:

Iqlim o'zgarishining asosiy sabablari

Iqlim o'zgarishi tabiiy va antropogen (inson faoliyati bilan bog'liq) omillar ta'sirida yuzaga keladi. Tabiiy omillarga Quyosh faolligi, vulqon otilishlari va Yer orbitasidagi o'zgarishlar kiradi. Biroq hozirgi davrdagi tezkor iqlim o'zgarishining asosiy sababi inson faoliyati bilan bog'liq ekani ilmiy jihatdan isbotlangan.

Eng muhim sabab — issiqxona gazlari miqdorining ortib borishidir. Atmosferaga chiqarilayotgan karbonat angidrid (CO_2), metan (CH_4) va azot oksidi (N_2O) kabi gazlar Yerdagi issiqlikni ushlab qolib, global isishni kuchaytiradi. Ushbu gazlarning asosiy manbalari sanoat korxonalari, transport vositalari, issiqlik elektr stansiyalari va qishloq xo'jaligi hisoblanadi. Bundan tashqari, o'rmonlarning kesilishi ham iqlim o'zgarishiga sezilarli hissa qo'shadi. O'rmonlar atmosferadagi karbonat angidridni yutib, kislorod ajratadi. Ularning kamayishi natijasida CO_2 miqdori oshib, ekologik muvozanat buziladi. Shuningdek, noto'g'ri yer foydalanish, chiqindilarning ko'payishi va tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish ham iqlim tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Iqlim o'zgarishining ekologik va ijtimoiy oqibatlari

Iqlim o'zgarishi tabiat va jamiyat hayotida turli salbiy oqibatlarni keltirib chiqarmoqda. Eng avvalo, global haroratning oshishi muzliklarning tez erishiga sabab bo'lmoqda. Natijada dengiz va okeanlar sathi ko'tarilib, qirg'oqbo'yi hududlarida suv toshqinlari xavfi ortmoqda. Ayrim kichik orol davlatlari hatto yo'q bo'lib ketish xavfi ostida qolmoqda. Qurg'oqchilik va suv resurslarining kamayishi qishloq xo'jaligiga jiddiy zarar yetkazmoqda. Hosildorlikning pasayishi oziq-ovqat tanqisligiga olib kelib, ijtimoiy muammolarni kuchaytiradi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarda bu holat kambag'allik va migratsiya jarayonlarini tezlashtirmoqda.

Iqlim o'zgarishi inson salomatligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Issiq to'lqinlar, havo ifloslanishi va yangi yuqumli kasalliklarning tarqalishi o'lim darajasining oshishiga

sabab bo'lmoqda. Shuningdek, tabiiy ofatlarning ko'payishi — sel, bo'ron, o'rmon yong'inlari — katta iqtisodiy zarar va insoniy yo'qotishlarga olib kelmoqda.

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurash choralari

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurash global, milliy va individual darajalarda amalga oshirilishi zarur. Global miqyosda davlatlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Parij kelishuvi kabi xalqaro bitimlar issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan.

Milliy darajada qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan — quyosh, shamol va gidroenergetikadan foydalanishni kengaytirish muhimdir. Energiya samaradorligini oshirish, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish va o'rmonlarni muhofaza qilish iqlim o'zgarishining oldini olishda muhim rol o'ynaydi.

Individual darajada esa har bir inson ekologik mas'uliyatni his qilishi lozim. Energiyani tejash, chiqindilarni kamaytirish, jamoat transportidan foydalanish va tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish orqali iqlim o'zgarishiga qarshi kurashga hissa qo'shish mumkin.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, iqlim o'zgarishi butun insoniyat kelajagiga tahdid solayotgan jiddiy muammodir. Uning sabablari asosan inson faoliyati bilan bog'liq bo'lib, oqibatlari ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda namoyon bo'lmoqda. Ushbu muammoni hal etish uchun davlatlar, tashkilotlar va har bir inson birgalikda harakat qilishi zarur.

Faqatgina barqaror rivojlanish tamoyillariga amal qilish orqali kelajak avlodlarga sog'lom va xavfsiz muhitni ta'minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Climate Change 2023: Synthesis Report. Geneva: IPCC, 2023.
2. United Nations Environment Programme (UNEP). Emissions Gap Report. Nairobi: UNEP, 2022.
3. World Meteorological Organization (WMO). State of the Global Climate. Geneva: WMO, 2022.
4. NASA. Global Climate Change: Vital Signs of the Planet.
5. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Cambridge University Press, 2021.
6. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi. Iqlim o'zgarishi bo'yicha milliy ma'lumotlar.
7. Stern, N. The Economics of Climate Change: The Stern Review. Cambridge University Press, 2007.
8. World Bank. Climate Change Knowledge Portal.